

AKTIVIZÁCIA VRZÚNIKOV V TATRÁCH

Ján Ferenčík

Úvod

Vytvorenie bezzásahovej zóny v piatom najprísnejšom stupni ochrany ale aj v časti štvrtého stupňa na veľkom území v Tatrách nám ponúka okrem predpovedaného rozvoja prírodných procesov aj neželané zistenia. Veľká vetrová a neskoršie menšie vetrové kalamity sú spájané okrem problémov s jej spracovaním v prírodných rezerváciách Tatier aj s rozsiahlou podkôrnikovou kalamitou ako následkom nespracovania časti vetrovej kalamity z dôvodov ochrany prírody. Okrem premnožených podkôrníkov (*Scolytidae*) a zvlášť lykožrúta smrekového (*Ips typographus*), sa v Tatrách v obrovskom objeme kalamitného dreva začali v roku 2015 nápadne presadzovať aj druhy v minulosti nevýznamné.



Obrázok 1. Vetrová kalamita z 15. 5. 2014 v Tichej doline

Nové zistenia

Popri premnožených podkôrníkoch sa výrazne presadzujú vrzúniky, patriace do čeľade fúzačovité (*Cerambycidae*). Sú zaujímavé vydávaním silných výzgavých zvukov v kmeňoch ležiacich alebo stojacich stromov. Zvuk vydávajú pri

vytláčaní drviny. Prechádzka v takomto lese je spojená s jedinečným akustickým zážitkom. Patria sem dva druhy, vrzúnik pralesový *Monochamus sartor* a vrzúnik smrekový *Monochamus sutor*. Nepatria medzi vzácne druhy fauny a vždy boli prítomné v Tatrách ako prirodzená súčasť horských smrečín. Nie však v takom množstve v akom sa vyskytujú momentálne.



Obrázok 2. Larva vrzúnika na smreku

Oba veľmi podobné, príbuzné druhy vyhľadávajú smrekky z vetrovej a podkôrnikovej kalamity. Samička kladie jedno vajíčko do vyhryzenej diery v kôre. Vyliahnutá larva vyžiera v lykovej časti veľkú nepravidelnú plôšku s trusom a drvinami. Časť drvín vytláča otvorom v kôre.



Obrázok 3. Párenie vrzúnikov smrekových

Koncom leta larva vŕta dieru do dreva, pomerne hlboko, najprv kolmo, potom zahnute a tu zimuje do budúceho roka. Na jar po zakuklení vylieza dospelé imágo okrúhlym kolmým otvorom von a nasleduje žer tenkých vetvičiek smreka. Vrzučníky sa objavujú v prírode od júna do konca septembra, za slnečných dní v aktívnom pohybe na neodkôrnennom dreve. Význam oboch druhov spočíva v poškodzovaní dreva, technickom znehodnocovaní. I keď priorita spracovania kalamitného dreva v národnom parku nie je ekonomické zhodnotenie, dochádza tu ku znižovaniu technického využitia spracovaného dreva. Fúzače obsadzujú kalamitné drevo pomerne skoro, skôr ako lykožrúty. Hustota obsadzovania dreva je vysoká od hrubšej prízemkovej časti kmeňa až takmer po vrcholec.



Obrázok 4. Požerky larvy na smreku

Pri veľkom náraste populácie týchto škodcov hrozí aj napádanie živých, najmä poškodených smrekov ale i jedlí, smrekovcov a límb. To už môže negatívne vplyvať na už aj tak značne zdecimované a poškodzované smrek v Tatrách. Ak v minulosti princíp ponechávania nespracovaného dreva sa nevyskytol, alebo použil len výnimočne, gradácia takýchto škodcov zaznamenaná nebola. Pri otázke znižovania populačnej hustoty fúzačov je prvoradé množstvo ponechanej vetrovej kalamity a z prirodzených nepriateľov parazitoídy a predátory ktoré však zďaleka svoju populačnú hustotu nedokážu prispôsobiť premnoženej koristi. Nárast populačnej hustoty vrzúnikov v niektorých lokalitách je do tej miery, že potravne i sociálne konkurujú podkôrnikom. Hustota obsadzovania dosahuje hodnoty až 2 kusy na dm^2 . Výskyt oboch druhov vrzúnikov v Tatrách bol dokumentovaný v pokalamitnom inventarizačnom výskume na ploche s nespracovanou vetrovou kalamitou až v roku 2008 (Majzlan 2015). Nezanedbateľná úloha vrzúnikov je aj ako potenciálneho prenášača parazitického háďatka borovicového (*Bursaphelenchus xylophilus*), spôsobujúce napádanie a hynutie borovic.



Obrázok 5. Konkurencia vrzúnikov a podkôrnikov

Záver

Veľkoplošný bezzásahový súčasný manažment lesov v Tatrách je spojený s novodobým prvkom odumierania stromov nepoškodených vetrom. Rozsah tohto poškodenia dosahuje rozmery vetrovej kalamity z novembra 2004 a neskorších menších kalamít. Popri najvýznamnejšom škodlivom činiteľi, podkôrnom hmyze sa objavujú aj ďalší biotický škodcovia a to vrzúniky. Je doposiaľ nevysvetliteľné, prečo sa v takomto spôsobe starostlivosti o les nedokázali presadiť prirodzené regulačné faktory ako predátori, parazitoídy a patogény. Podľa určitých predstáv v bezzásahovom režime má nastať vyvážený stav v ktorom nedochádza k jednostrannému nárastu populačnej hustoty jedného druhu. Za určitých okolností dokonca stav lesa v najprísnejšie chránenom území vyznieva len ako podpora pre šírenie „škodlivých“ činiteľov. V Zozname škodlivých organizmov vonkajšej karantény v Slovenskej republike v zbierke zákonov č. 252/1995 sú uvedené obidva druhy vrzúnikov.

Literatúra

Majzlan, O., 2015: Chrobáky (Coleoptera) Tatier. Bratislava, 224 s.

Ing. Ján Ferenčík

Výskumná stanica a Múzeum TANAP-u, Štátne lesy Tatranského národného parku, 059 60 Tatranská Lomnica 64,
e-mail: jferencik@lesytanap.sk